

LŐRINCZI ETELKA

FONALFESTÉS ÉS ROJTKÖTÉS ÁRAPATAKON

Néprajzi szakirodalmunk népi textilmunkákkal foglalkozó fejezete meglehetősen egyenetlen. Míg a kenderrost és gyapjú fonallá való feldolgozását számos adatközlés, tanulmány vizsgálja,¹ a szöttes-, különösen a varrottas-mustrák pedig albumokba gyűjtve forognak közkézen,² és a kutatókat a mintakincs történeti rétegződése, vándorlása, eredete egyaránt foglalkoztatta,³ viszonylag kevesen figyeltek föl a gyakorlati textilművészetre.⁴ Pedig ennek több, nem kevésbé érdekes vonatkozása van, így a fonalfestés, a sokféle szövés- és öltéstechnika, a vászon szélének eldolgozása, a darabok összetoldása, a mosás, vasalás, a ruhaneműk tárolása stb. A gyári kelmek elterjedésével a régi népi gyakorlati készségek olyannyira háttérbe szorultak, hogy rögzítésük ma már a textilmunkákat legtovább konzerváló tájakon, falvakban, így Árapatakon is nehézségekbe ütközik.

Szülőfalum a Kárpát-kanyarban fekszik, ott, ahol az Olt folyó nagy fordulattal észak-dél felől kelet-nyugat felé útirányt változtat. A Baróti-hegyek utolsó nyúlványai a falut a Barcasági-medencéhez kapcsolják, közigazgatásilag mégis egykor Felső-Fehér, majd Háromszék vármegyéhez tartozott; ma Kovászna megyei községközpont.

Ötven évvel ezelőtt az árapataki asszonyok sok csínját-bínját ismerték a fonalnak, vászonnak, a falu a legutóbbi időkig mégis kizárólag szálánvarrott hímzéseivel került be a köztudatba. S mint legtöbb helyen, ezek is talán örökre elkallódtak volna, ha egy szakavatott irányító és a kereskedelem újra föl nem fedezi őket. Csulak Magda iparművésznő az 1930-as években sokat varratott eladásra az asszonyokkal, majd 1972-ben a régi példányokról lerajzolt 125 szálánvarrott árapataki hímzsmintát tett közzé.⁵

Magam is, népművészeti alkotómunkám közben, annak történeti-néprajzi megalapozása és hitelessége végett, igyekeztem falum egész népi textilkultúráját megismerni és feltárni. Munkám során feledésbe merült öltéstechnikákat, azok alkalmazásának körülményeit, fonalfestési eljárásokat jegyeztem le, félszáznyi rojtmintát gyűjtöttem össze. E dolgozatomban az utóbbi két témára vonatkozó anyagomat közlöm.

I. A fonalfestés hagyományai

A fonal festésével kapcsolatos néprajzi írások egy része a Székelyföld,⁶ illetve a Barcaság⁷ területéről közöl adatokat. A szakirodalomban a közelmúltban Árapatak neve is felbukkant Péntek János—Szabó T. E. Attila etnobotanikai munkájában,³ ez épp a magam, valamint Ferenc és Zoltán fiam által gyűjtött anyagot hasznosítva, bemutatta a falu népi növényismeretét, és a festőnövényeket is felsorolta. Jellegénél fogva azonban nem terjedt ki a fonalfestési eljárások ismertetésére, így dolgozatomban e fejezetét tulajdonképpen kiegészítésnek szántam.

1. A vegyi festékek elterjedése előtti időben az árapataki asszonyok gyapjú- és kenderfonalukat, valamint a kész posztót is saját kezűleg festették meg az ugyancsak maguk előállította, főként növényi eredetű festékanyagokkal. Bár e munkához mindenki értett, a kényelmesebbek né-

hány ügyesebb szegény asszonyra bízták a festenivalójukat. Ilyen asszony volt az első világháború körül a sokgyermekes Péter Györgyné, aki munkájáért viszonzásul élelmiszereket, főként lisztet, szalonnát kapott. Akkoriban csak feketét, barnát, sárgát, zöldet, vöröset és bordót tudtak festeni. A bordó kenderfonalakat törülközővégek, *rokoják* (szoknyák) csíkozására *beléverőnek* (bélfonal) használták. Mivel a század elejétől a fiatalok már nemigen jártak népviseletben, s a törülközőkbe, lepedőkbe való vörös fejtőt a kereskedelemből is be lehetett szerezni, egyre kevesebben foglalkoztak a piros, valamint zöld szín előállításával. Az utolsó asszony, aki még tudta, hogy miből lehet ezeket kivonni, mintegy tíz éve meghalt, anélkül hogy titkát elárulta volna. A mai hetvenévesek nemzedéke még festett sárga cémát is. A házi festés hanyatlásának ideig-óráig a második világháború vetett gátat, amikor a falu népe átmenetileg újra rászorult a maga szötte-varrta kenderruhára. Hagyományai a mai napig sem szűntek meg végleg, ugyanis több 50 évesnél idősebb asszony a szvetternek való gyapjút, a szőnyegnek való rongyot, sőt helyel-közzel a műszálas nylon anyagokat is égerhéjből, diófalevélből nyert növényi festékekben festi feketére vagy barnára.

A festés módja egyszerű volt: az anyagot két óráig *lág*y vízben áztatták, hogy minden részét egyformán fogja a festék, majd üstbe öntött festéklében, állandó forgatás mellett két-három órát főzték, végül a lében hűlni hagyták. Ezután bő vízben többször öblítették; e célra legjobban a patakvíz felelt meg, mert gyorsan és jól tisztál. Nem véletlen, hogy a másoknak is dolgozó festőasszonyok patakparton laktak. Ha nem sikerült jól a festés, megismételték.

Maga a festéklé is általában ugyanazzal az eljárással készült: a szükséges nyersanyagokat üstbe vagy nagy fazékba tették, felöntötték vízzel, s két-három órát főzték, majd kiszűrték. A festőnövények és a hozzáadott kristályos anyagok színek szerint változtak.

2. *Fekete* színt az *egerfa* (*Alnus glutinosa*) *héjából*, *feketenadájából* (*Symphytum officinalis*) és *gálickőből* (vasszulfít) nyertek. Mintegy két jó *esszemarok* (szembefordított teli marok) kellett akár a *lehántott*, felaprózott fiatal égerfaágból (az öreg fa kérge ugyanis rosszabb minőségű festéket adott), akár a feketenadály gyökeréből (ez tette fényesebbé az anyagot) s egy maroknyi gálicból. Rokolyát, *vizikát* (kabátka), *karincát* (kötény), *lájbit* (mellény), férfiaknak pedig *firiskót* (vászonkabátka), *zekét* (nagykabát) vagy *lájbit*, illetőleg az ezekhez szükséges anyagot festették vele. Ma sokan elhagyják belőle a nadályt.

3. *Barna* színből több árnyalatot ki lehet hozni. Az *egerfahéj* magában, ha benne hagyták a festékekben, *sárgásbarna* színt adott. Általánosan használták a *cserefahéj* (*Quercus petraea*) főzetét is. Hasonlóan népszerű volt a *diófalevél* (*Juglans regia*); frissen vagy szárítva, szárastul még tíz esszemarok levelet is tettek a vízbe. A gyapjút *csokoládébarnára* festette. *Zölddiótokból* (burok) három-négy marok is elég volt ahhoz, hogy *négerbarna* színhez jussanak.

Mivel az asszonyok régebben állandóan kísérleteztek a festéssel, magam is nyomukba lépve, megpróbáltam az említett növényekből más árnyalatokat előállítani. Így, ha a diófalevél levébe sót és ecetet adagoltam, az eredmény *világosabb sárgásbarna* lett, ha meg jó marok *vereshagymahéjjal* (*Allium cepa*) és egy kanál konyhasóval főztem össze, a festék *hal-*

ványbarnára színezte a gyapjút. A vöröshagymahéjat nálunk inkább tojásfestésre használták, pedig — amint kipróbáltam — a gyapjút magában sárgásbarna színűre, ecettel (egy liter vízhez két marék hagymahéj és fél deci ecet) sötét vörösesbarnára, sóval pedig (fenti adaghoz ecet helyett egy evőkanál só) vörösesbarnára festi.

4. Az Árapatakon használt, legkedveltebb okkeres rozsdabarna színt úgy állították elő, hogy megszárt *bikkfa*- vagy *cserefahamulúgot* porrá tört gálickővel (minden literhez egy-egy kis *gajj*, vagyis göröngy) főztek össze. A forró festőlében kihülő kenderfonal zöldes színű lett; akkor *csihánzsákban* meleg helyre, rendszerint kenyérsütés után a kemencébe rakták, ahol megvilágosodott. A zsákok, szalmazsákok, asztalterítők, törlőruhák gálicos díszítőcsíkjai rendkívül színtartóak voltak.

Az édesanyámmal közösen folytatott kísérletezéseink során több okkeres árnyalatot sikerült kihoznunk, mégpedig *világos drappot* az erdőszéleken, mezsgyéken növény *orbáncfű* (*Hypericum perforatum*) megszártott, apróra vágott virágos szárának főzetéből (egy marék növény egy liter vízbe); hasonlót a fiatal, áprilisban leszedett nyers *nyírfalapiból* (*Betula verrucosa*), ha négy marokkal tettünk egy liter vízbe s két kanál ecetet is öntöttünk bele. Alig világosabb az árnyalata a szártott *zádokfa* (hársva) *-virágból* (*Tilia cordata*) előállított festéknek (egy marok egy liter vízhez), ugyancsak ehhez közelálló a *borsikagyökér* (*Juniperus communis*) három napig *érlelt* (melegben tartott, le nem szárt) főzetének timsós oldata (két liter vízhez három marék megtisztított, feldarabolt vörös színű gyökeret tettünk). Ha a főzetet azonnal felhasználtuk, és timsó helyett sót adtunk hozzá, *melegbarna* színt nyertünk. Az erdőszéleken növény *vadcsefesznye* (*Cerasus avium*) meghámozott, apróra vágott ágaiból (két marék egy liter vízben) *csokoládébarnás* árnyalatot kaptunk; a hozzáadott kanál só megvilágosította. Végül *rózsaszínes* okkert festett a tíz-tizenkét marék *piros bazsarózsa* (*Paeonia officinalis*) szíromlevél mogyorónyi gáliccal oldott főzete.

5. A sárga szín előállítására legáltalánosabban használt *burján* (gyomnövény) a *zsódina* (*Serratula Wolffii Andrae*) volt. A *Rétszéje*, *Brók* és *Orotás* nevű kaszálókon bőven termelt: ma alig lehet találni, mert a nád kezdi uralni ezeket a helyeket. A régi öregek házából nem hiányzott a megszártott, összekötött zsódina. Minden liter vízhez két marokkal tettek. Cérnát, gyapjút és tojást is festettek vele. A cérna szép sárga, a gyapjú sötétsárga színű lett tőle. Sárga cérnával *ajjazták* fel a párnahéjakat, szalmazsákfejeket, *kötötték össze* az asztalterítőket (azok ugyanis két szél vászonból készültek), varrták össze a *pendejeket* (alsószoknya). A párna- és derékalj tokokat, azért, hogy a toll ki ne jöjjön belőlük, minden évben meszeléskor zsódinával sárgított *kenővel* (lisztből főzött sűrű csiriz) kenték újra.

A fiatal nyírfalevél főzete só és ecet nélkül *piszkossárga*, timsóval (egy liter léhez egy borsószemnyi) *citromsárga* színt eredményez. Vöröshagymahéjjal is (egy liter vízhez három marék) sikerült *rozsdássárga* árnyalatot előállítani egy marék *kömény* (*Carum carvi*) és egy borsónyi gálickő hozzáadásával, illetőleg *sárgás drapposat* egy borsónyi timsóval. Végül a *büdoske* (*Tagetes patulus*) sárga virágjából (egy liter vízben három-négy marokkal) sárga színt nyertem.

6. Mint említettem, a *zöld* szín előállításának módjára már alig emlékeznek. A hagyomány szerint e célra a *fiszfa* (*Salix caprea*) fiatal levelét használták. E nyomon elindulva, két marok füz- és két marok *boroslán* (orgona)-levelet (*Syringa vulgaris*) mogyorónyi kékkővel és egy liter vízzel összefőzve *kakizöld* festékanyaghoz jutottam. Hasonlóan *piszkoszöld*, de nem elég színtartó fonalat festett a *spenót* sós főzete is. Kellemes *zöldessárgát* eredményezett az érlelt *borsikagyökér* főzete kis darab kékkővel (rézszulfát). Ha viszont kékkő helyett fél deci ecetet öntöttem hozzá, *barnás* lett a gyapjú. Ilyenszerű, *vörösebb zöld* lett akkor is, ha *orbáncfüvet* egy kanál sóval és harmad deciliter ecettel leöntve főztem meg. A szép halványzöld árnyalatokat *kékvárcskából* (*Viola Wittrockiana*), öt marék szíromlevélből nyertem, késhegynyi citromsó vagy rézgálic hozzáadásával. Végül a *galamvirág* (*Aculegia vulgaris*) kékkővel *kékeszöldet* festett.

7. Mivel a *vörös* színek előállításának módját a faluban már senki sem tudta, igyekeztem magam rájönni a titkára. A borsika gyökerét szép piros színe miatt vágtam ki. Valóban vörösbe hajló *melegbarna* színt eredményezett a főzete (két liter vízhez három marékkal). Ezt a folyadékot három napig meleg helyen érlelve, *rózsaszínes melegbarna* színhez jutottam. A *hecsen* (*Rosa gallica*) hársfavirággal (egy-egy marok egy liter vízhez) szintén *rózsaszínes drappot* festett. Vörösbe hajlik az a drapp szín is, amelyet a hársfavirág orbáncfüvel összefőzve eredményez (egy liter vízbe egy-egy marokkal).

8. Az Árapatakon használt hagyományos festőanyagok nagy részét a *festékesek* (szőnyegek) színeinek előállítására is használták: így az égerfa- és cserefahéjat, a zölddiótókot, a dió-, orgona- és nyírfalevelet, a hársfavirágot, a hagymahéjat, valamint a fekete nadály és a borsika gyökerét. Érdekes, hogy a Barcaságon és a székelység körében egyaránt kedvelt *szúrfűt* (*Origanum vulgare*) az árapatakiak nem ismerték, viszont a zsó-dina használatáról sehol máshonnan nincs adat. Amint ez az idevágó tanulmányokból kiderül, s az összehasonlító szakirodalmi adatok is igazolják, a kerti virágokat és veteményeket régen festés céljára nem használták. Az árapataki festékanyagok skálája ezek híjával is gazdagnak mondható.

II. Rojtkötési módok

A szöttesek és egyes viseletdarabok (vállkendők, kötények) szélét díszítő rojtokról a néprajzi szakirodalomban először s mindeddig a legalaposabban Palotay Gertrúd írt.⁹ Tanulmányát alig pár adatközlés követte,¹⁰ s ezért nem fölösleges a kérdés ismeretét újabb kutatópontok adataival gazdagítani. Mivel az Erdélyben gyakorolt rojtkötési technikákról máig sincs szemléletes képünk, alább részletesebben kitérek rájuk.

1. Árapatak népművészetéhez a *rojtkötés*, *rojtbogozás* is hozzátartozott. A szövés, varrás mesterei a rojtot a szöttemény fontos, csaknem elengedhetetlen tartozékának tekintették, s egykor valóban az is volt: a végek felnyújtó szálainak összekötése nélkül az anyag elbomlott volna. Mivel e célt a szálak beszegésével is el lehetett érni, a rojt, eredeti rendeltetése helyett, egyre inkább díszítő szerepet kapott, vagyis csipke is helyettesíthette. Ettől fogva a kétféle széldíszítő ölem párhuzamosan élt, s vetélkedésükből már a rojtkötés virágkorában, századunk első harma-

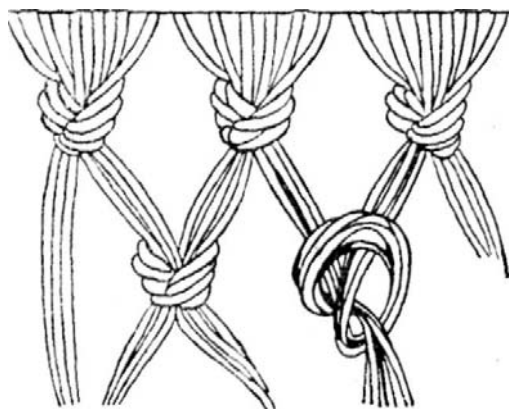
dában a csipke került ki győztesen. A vetettágy hat vagy tizenkét lepedőjét három oldalon csipke szegélyezte, mivel annyi rojtot megkötni túl munkaigényes feladat lett volna, s amellet több anyagot igényelt. A törülközők közül is csak a *cifrákon* maradt meg a rojt, mert a napi használatban levőt sokszor kellett mosni, attól pedig *esszekócosodott*. Leginkább abroszok, takaróruhák szélét díszítették vele. A *nagyruhán* (nagykendőn) kívül a helyi népviselet darabjai között sem volt házilag készített rojtos darab, de ennek a széleit is csak egyszer *húzták bé* (bogozták meg). A boltból vásárolt selyem- és bársonykendőket viszont bonyolultabb gyári rojtok díszítették.

A század elején minden árapataki asszony tudott rojtot készíteni. Engem édesanyám, Dénes Jánosné Bálint Mária tanított meg a rojtkötésre. Ő a csomós és hurkolásos rojtkészítést az 1893-ban született Bibó Jánosné Dénes Judittól, a bogozásos rojtot pedig még gyermekkorában nagyanyjától, Bálint Józsefné Rácz Máriától tanulta, aki 1846-ban született.

Árapatakon négyféle: bogozásos, csomós, hurkolásos és villás rojtot készítettek.

2. A legegyszerűbb bogos vagy *bogozásos rojt* legrégebb változata a szöttes saját, be nem szőtt félnyújtószálaiból készült. Szövés közben a szövőasszony úgy hagyta szabadon a szálakat, hogy a vászondarab végéhez érve, mielőtt az új darabhoz kezdett volna, lenyomta a lábitót, s a borda és az elkészült vászon közé 5–6 cm széles deszkát illesztett. A levágott vászon lógó szálait tíz-tizenkettesével *elválasztotta* és összebogozta. A következő sor bogjai mindig az előző sor szomszédos bogjainak félcsomójából keletkeztek (1. rajz), így a kész bogos rojt rácshoz hasonlított. Ma ezt a rojttípust rongyszőnyegek beszegésére alkalmazzák.

A századforduló táján szőtt abroszokon, lepedőkön a bogozásos rojt már általában a vászonba behúzott idegen szálból készült (20–22. fénykép). Az e célból feldarabolt, a készítendő rojt hosszának négyszeresére méretezett szálakat kettéhajtva, hetes vagy nyolcas horgolótű segítségével áthúzták a deszkára helyezett, kövel vagy vasalóval lenyomtatott vászon szélén, akár alulról fölfelé, akár felülről lefelé (2. rajz), majd a már ismertetett módon bogozták.

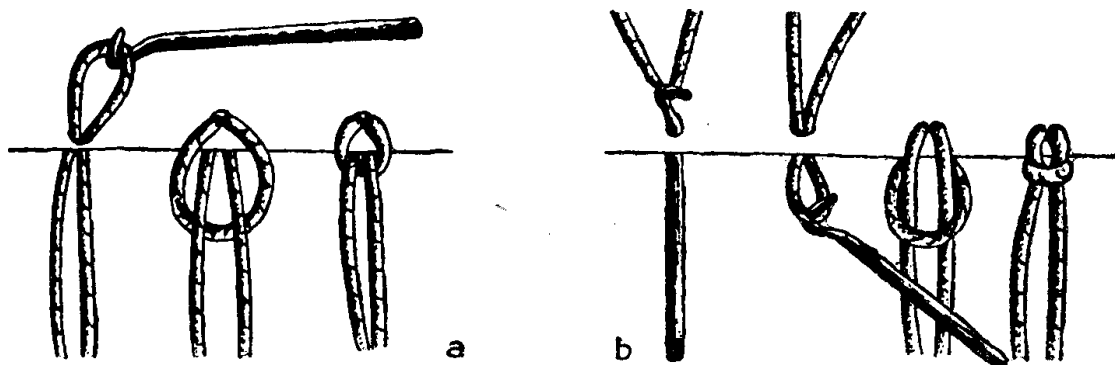

1. A bogos vagy bogozásos rojt készítése

idegen szálakból kötötték. Alapegységük *egy csoport* (két pár) szál volt; ezt háromfelé osztották: a két középsőt bal kezük gyűrűs- és kisujja közt feszesen kihúzza tartották, a széleken maradt egy-egy szál pedig szabadon lógni hagyták. Ezután a jobb oldali lógó szálát a jobb kezükkel ráhelyezték a feszesen tartott szálakra (3a. rajz), majd a bal kéz mutató- és hüvelykujjával átvéve hurkot alkottak vele. A következőkben a bal oldali lógó szálát vezették át a jobb oldalról átvitt szál fölött, a két fe-

3. A díszesebb *csomós rojtok* a századforduló táján tűntek fel, és a két világháború közötti időszakban voltak divatosak. Ezeket

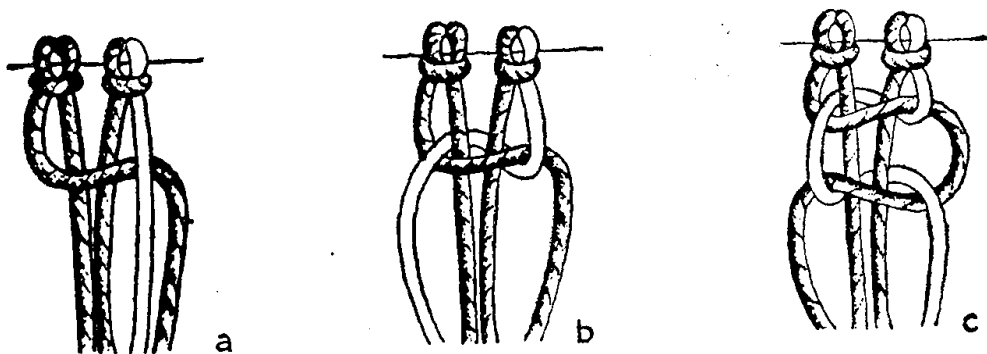
szes szál alatt, s a képződött hurkon át alulról fölfelé húzták ki (3b. rajz). Most az ellentétes oldalra került szálak által képződött hurkot a két középszálon gyöngéden, óvatosan felhúzták, amíg az a kívánt magasságot elérte. Végül ugyanezt a műveletet ellentétes irányban megismételve, elkészült a *csomó* (3c. rajz). A következő sor alapcsoportját két szomszédos félcsomó szálai alkotják (4. rajz). Mivel a technikai fogások ismeretében a rojtváltozatok alakítása már csak fantázia kérdése, Árapatakon sokféle

2. Rojtnak való idegen szál behúzása a vászonba: a) alulról fölfelé és b) felülről lefelé

csomós rojt készült. Gyűjtéséből ezek közül hat mintát közlök (23—28. fénykép).

4. Az egészen aprólékos, csipkehatású *hurkolásos rojtot rojtfán* kötötték. Ez a munkaeszköz 45—50 cm hosszú, 10—14 cm széles, 8—10 cm magas bükkfa- vagy cserefalap, két végén függőleges faszeggel. Általában művészien készítették, mert többnyire legény faragta ajándékba a *szeretejének* (29. fénykép). A rojt vászonnal egyező színű anyagát: a kiszabott, kettéhajtott szálakat a szegek közé kifeszített vastag, erős kender-

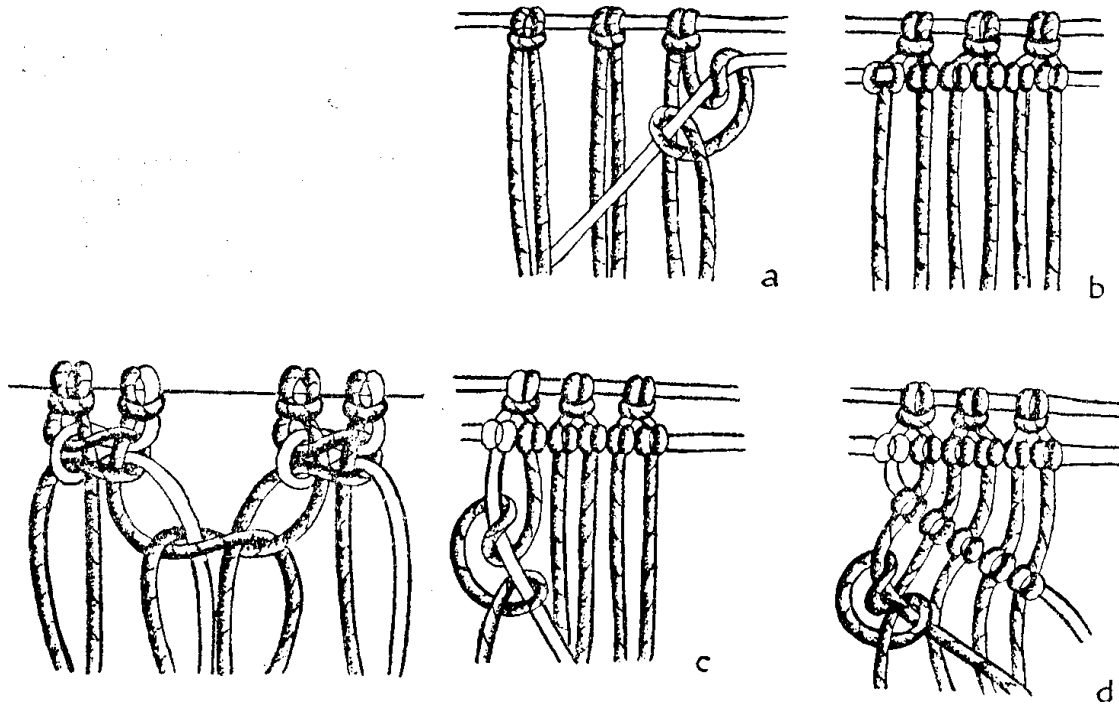

3. A csomós rojt egy csomójának kötése

cérnára, az *inra* (5a. rajz) bogozták. Ha zsinórhatású, egy vagy több hurkosoros mintát (30—37, 41—42. fénykép) akartak kötni, akkor a rojtok jobb szegére a készítendő rojtéval egyező hosszúságú, két-három szálból összefogott *vezérszál*at erősítettek, amelyet munka közben bal kézzel kifeszítettek. A felkötött páros szál mindenikét fölülről kétszer ráhurkolták a vezérszálra (5b. rajz), másodszor jól rá is húzták. Mihelyt a sűrűn egy-

más mellé igazított hurkobból elkészült a vonalszerű sor (5c. rajz), a továbbiakban a rojt valamelyik mereven kifeszített saját szálára hurkolták a mintát (5d. rajz, 31. fénykép). A hurkolt mintacsoportokat rendszerint csomós rojttal kapcsolták össze, s a rojtot alul bogozással fejezték be.

Részint más-más eljárások együttes alkalmazásának, részint a mintaelemek összeszerkesztésében rejülő lehetőségeknek köszönhető, hogy törlőkötőkről, abroszokról, kefetartókról, függönyökről negyedszáznál

4. A csomós rojt két csomójának összekötése.

5. A hurkolásos rojt készítése

több hurkolásos rojtváltozatot gyűjtöttem össze, s azokból még tucatnyi újat alakítottam. Ezeket változatos, szemléletes névvel illették, mint *félkockás*, *kockás* (30. fénykép), *fonottkockás* (33. fénykép), *rácsos* (32. fénykép), *pókos*, *kockáspókos* (35. fénykép), *szarufás* (36. fénykép), *szilvamagos* (37. fénykép), *cakkos*, *cakkos szilvamagos*, *beles* (38. fénykép), *disznyóbeles* (39. fénykép), *lapis* (40. fénykép), *csukros* (41. fénykép), *bordás* (42. fénykép), *sakktáblás*, *rudas*, *rámás*, *bogaras* stb. E minták mindenike hasonlít a sárközi rojtokhoz, de egyik sem azonos velük. Geometrikus díszítményükben a népművészeti alkotások egyik-másik törvényszerűsége érvényesül, mint az azonos felületek különféle elemekkel való betöltése (31. fénykép), a díszítmények felaprózása (35. fénykép) stb. Palotay Gertrúd megfigyelte, hogy a Sárközön több rojt szerkezete a népi hímzések fölépítésére emlékeztet; hasonlókat Árapatakon nem észleltem. Mindenesetre itt is gyakran alakítottak ki zsúfolt, tömött, összefüggő vízszintes felületeket (28, 39—42. fénykép), ez azonban a rojtkötésben a művészi színvonal hanyatlásának jele.

5. A századforduló táján a gyapjúnak gépekkel való feldolgozásával egyidőben Árapatakon egy újabb, az eddigiektől eltérő gyapjú-alap-

anyagú rojttípus, a *villásrojt* jelent meg. Nevét készítési eszközéről, a *kétágú villáról* kapta; e célra a petróleumlámpa akasztódrotja is megfelelt. Az új rojtféle a többinél gyorsabban készült, s kötése közben még a lazább fonású gyapjúfonal sem *sodródott* (bomlott) ki. Előállításuk egyszerű volt. A rojt készítője bal kezben maga felé tartotta a villát, s a bal keze mutatóujján átvezetett fonal végét reábogozta. Valahányszor fordított egyet a dróton, annyiszor vette körül a szál a villa másik ágát is. Az új szálát a villa két ága között horgolótű segítségével láncszemmel mindig az előzőhöz kapcsolta (43. fénykép). A forgatás közben képződött láncszemsor nem egyenes, hanem *szarufás* vagy *ökörhúgyos* (cikcakkos) lett. Mikor a villa *megett*, csak a négy utolsó hurkot hagyták benne, s úgy folytatták a munkát. A következőkben az egyik ágon keletkezett hurkokat négyesével-ötösével összefogva, öt-hat sor ráhajtásos *lábbal* bővített külön horgolt láncsorra erősítették, majd *vízfojósos* öltéssel az abroszra, gyapjúlepedőre varrták. A másik végén az ugyancsak négyesével-ötösével összefogott hurkokra bojtot kötöttek (44. fénykép).

Az 1920-as években három-öt sor villásrojtból kerek terítőket is kötöttek, ezúttal azonban a rojtok hurkait egyesével, láncszemmel kapcsolták össze.

6. A századunk első harmadából fennmaradt árapataki textíliákon csakúgy, mint az ugyanakkor kötött sárközieken, mezőkövesdieken, lozsádiakon fél száznál több rojtmintát lehet összeszámlálni. A legegyszerűbb ősi bogozásos rojt e négy, földrajzilag egymástól távol eső ponton azonos, az újabbak azonban csak hasonlítanak egymáshoz. A hasonlóságot a technikából adódó kötöttségek, s — Palotay szerint — a városi eredetű közös források magyarázzák, míg a különbségek a népi alkotásmód sajátosságaiból, a változatok létrehozásából adódnak.

A rojt népszerűsége mulandó volt, mert több munkát és anyagot igényelt, mint a horgolt csipke. Árapatakon mégsem merült teljesen feledésbe, sőt 1973—74 óta újra divatossá vált, amikor Sepsiszentgyörgyön a Népi Művészeti Iskola külső hímzőrészlegén oktatóként ismereteimet átadtam az ottani asszonyoknak. Azóta egyre több kézimunkán fedezek fel rojtot, amely ilyenformán megváltozott életkörülményeink között a népművészet más fajtáival együtt újra beépül tárgyi környezetünkbe.

JEGYZETEK

¹ A magyar népi kendermunka monográfiája, valamennyi korábbi — köztük az erdélyi — közlemények bibliográfiájával, Szolnoky Lajos: *Alakuló munkaeszközök. A magyar népi kenderrost-megmunkálás*. Bp. 1972. Azóta megjelent újabb erdélyi leírások Szentimrei Judit: *Szöttes és varrottas munkák* = Kós—Szentimrei—Nagy: *Kászoni székelly népművészet*. Bukarest 1972. 153—216. Uő: *Szöttes és varrottas* = Kós—Szentimrei—Nagy: *Szilágysági magyar népművészet*. Uo. 1974. 124—178. Nagy Jenő: *A kender feldolgozása és a házivászon Magyarvalkón* = Faragó—Nagy—Vámszer: *Kalotaszegi magyar népviselet (1949—1950)*. Uo. 1977. 32—45. Szentimrei: *Szöttesek és varrottások* = Kós—Szentimrei—Nagy: *Kis-Küküllő vidéki magyar népművészet*. Uo. 1978. 145—253.

² Népszerűségükre jellemző, hogy a Népi Alkotások és a Művészeti Tömegmozgalom Hargita, illetőleg Kovászna Megyei Irányító Központjának kiadásában az utóbbi néhány esztendő leforgása alatt hat nagy gyűjtemény jelent meg, éspedig Molnár István—Molnár Kálmán: *Sóvidéki keresztesemesek*. (Csikszereda) 1971. (Román szöveggel is.) Csulak Magda: *125 szálánvarrott magyar hímzés minta, Ára-*

patak. Sepsiszentgyörgy 1972. (Román és német szöveggel is.) Seres András: *Barcasági csángó leányingek hímzésmintái*. (Népi Hímzéseink.) Uo. 1972. Uő: *Barcasági csángó férfiingek, menyecskeingek, öregasszonyingek és díszkendők hímzésmintái*. (Népi Hímzéseink.) Uo. 1973. Csiszár Imre—Kovács Dénes: *Csíkszentkirályi kereszt-szemések*. (Csíkszereda 1974. Román szöveggel is.) Szabó Botár Erzsébet—Gagyí Biró Katalin: *Lövétei szedettek*. Uo. 1977. (Román szöveggel is.) Hetediknek idézzük a Kriterion hasonló jellegű kiadványát: Cs. Gergely Gizella—Haáz Sándor: *Udvarhelyi varrottások*. Írás utáni varrottas minták. Szentimrei Judit előszavával. Bukarest 1976.

³ A textilmunkák mintakincsének történeti vonatkozásairól l. többek közt Palotay Gertrúd: *Török hagyatéka a kalotaszegi hímzésben*. Népr.Ért. XXIX(1937). 106—118. Uő: *Oszmán-török elemek a magyar hímzésben*. Bp. 1940. Uő: *Tót csipke, tót hímzés a XVIII. századi Erdélyben*. Kolozsvár 1947. Balogh Jolán: *A népművészet és a történeti stílusok*. Népr.Ért. XLIX(1967). 73—166.

⁴ Ilyen vonatkozásban jelentős Ferencz Kornélia—Palotay Gertrúd könyve: *Hímzőmesterség*. Bp. 1940. Újabban több adattal járult hozzá a varrás- és szövés-technikák ismeretéhez Szentimrei Judit fönnebb idézett műveiben. L. még e kötetben Gazdáné Olosz Ella: *A széki öltésmódok*.

⁵ Csulak, i.m.

⁶ A legutóbbi összefoglalás, a korábbi szakirodalom fölhasználásával is, Miklóssy V. Vilmos: *Festőnövények a csíki háziiparban = ND 1978*. 91—100. Vö. még Palotay Gertrúd: *A gyapjú festése és fonása Csíkszenttamáson*. Népr. Ért. XXIX(1937). 273—274.

⁷ *Tora Bírsei*. Sub redacția Nicolae Dunăre. Buc. 1974. I. 301—302.

⁸ Péntek János—Szabó T. E. Attila: *Egy háromszéki falu növényismerete*. Ethn. LXXXVII(1976). 203—225.

⁹ Palotay Gertrúd: *Sárközi „rostkötés”-ek*. Népr.Ért. XXVIII(1936). 62—70.

¹⁰ Herkely Károly: *A mezőkövesdi matyók rostkötése*. Uo. XXXI(1939). 73—74. és Kiss Ilona: *A lozsádi rojtok = ND 1976*. 122—124.